

УДК 141.319.8:347.961

МАНОЙЛО Наталія – приватний нотаріус, Київський міський нотаріальний округ, кандидат філософських наук, докторант, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 9, вул. Пирогова, м. Київ, Україна, індекс 02000 (notarmanoylo@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6369-7437>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.8>

Бібліографічний опис статті: Манойло, Н. (2023). Нотаріальна спільнота як провідна право-суб'єктна верства суспільства. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 46, 136–151, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.8>*

НОТАРІАЛЬНА СПІЛЬНОТА ЯК ПРОВІДНА ПРАВО-СУБ'ЄКТНА ВЕРСТВА СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті нотаріус і, відповідно, нотаріальна спільнота обґрунтовуються в якості феномена буття сучасної людини і суспільства в цілому, що означає формування їх суб'єктності. Але водночас і суб'єктності всіх людей, які звертаються до системи нотаріату, будучи при цьому суб'єктами інших видів діяльності. Посвідчуючи певні документи, вони також долучаються до змісту тих законів, згідно яких документи набувають законного правового статусу. Так в суспільстві утверджуються суб'єкт-суб'єктні відносини, а воно набуває правового характеру. Причому, в такій взаємодії провідною стороною є, звичайно, нотаріус, якому держава довірила певний вид діяльності. Також зазначається, що правовий потенціал як самих нотаріусів, так і нотаріальної спільноти загалом, суттєво переважає правовий зміст тих видів діяльності, які визначено Законом «Нотаріат в Україні». То ж його потрібно використовувати, адже суспільна потреба в цьому очевидна. Українська держава впродовж усього нетривалого за історичними мірками існування постійно відчуває тиск як з боку інших держав, які вважають за можливе таке втручання у внутрішні справи незалежної країни,

так і недостатній рівень громадянської правосвідомості певної частини суспільства, яка досить невиразно розуміє її сутність і необхідність. Належачи до структур громадянського суспільства, як і державних, нотаріальна спільнота може й повинна відігравати в ньому функцію провідника правових, а не виключно професійних знань. Ми виходимо з того, що правовідносини між людьми повинні формуватись не як примусове виключно державне зобов'язання, а йти від тих норм, які об'єктивно складаються між ними і які вже набули фактичного схвалення. В такому разі їх законодавчо-правове закріплення буде сприйматись як належне, а не таке, яке спонукає до їх невиконання.

Ключові слова: Нотаріус, нотаріальна спільнота, людина, суспільство, право, суб'єкт, правовідносини.

MANOYLO Nataliya – Private notary, Kyiv City Notarial District, Candidate of Philosophical Sciences, Doctoral Student, National Pedagogical Dragomanov University, 9, Pyrogov str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (notarmanoylo@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6369-7437>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.8>

To cite this article: Manoylo, N. (2023). Notarialna spilnota yak providna parvo-subiektna verstva suspilstva [Notary association as a leading legal subject layer of society]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 46, 136–151, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.8>

NOTARY ASSOCIATION AS A LEADING LEGAL SUBJECT LAYER OF SOCIETY

Abstract. *In the article, the notary and, accordingly, the notary community are substantiated as a phenomenon of existence of modern man and society as a whole, which means the formation of their subjectivity. But at the same time, they are subjects of all people who apply to the notary system, being at the same time subjects of other types of activity. By certifying certain documents, they also join the content of those laws, according to which the documents receive*

legal legal status. Thus, subject-subject relations are established in society, and it acquires a legal character. Moreover, in such interaction, the leading party is, of course, the notary, to whom the state has entrusted a certain type of activity. It is also noted that the legal potential of both the notaries themselves and the notary community in general significantly outweighs the legal content of those activities defined by the Law "Notaries in Ukraine". So it should be used, because the public need for it is obvious. The Ukrainian state throughout the short period of time by historical standards constantly creates pressure both from other states that consider it possible to interfere in the internal affairs of an independent country, and from the insufficient level of civil legal awareness of a certain part of society, which rather vaguely hinders its essence and needs. Belonging to the structure of civil society, as well as the state, the notary community can and should assert itself in this function as a guide of legal, and not use professional knowledge. We proceed from the fact that legal relations between people should not be formed as a forced state obligation, but proceed from these norms, which are objectively formed between them and which have already gained actual approval. In such a case, their legislative and legal consolidation will be perceived as proper, and not as an incentive to their non-fulfillment.

Key words: *Notary, notary community, person, society, law, subject, legal relations.*

Постановка проблеми. Українське суспільство в процесі свого державницького становлення потребує чітких правових норм, які б забезпечували прогресивний розвиток всіх основних його складових – політичну, економічну, духовно-культурну. Однак досить часті зміни правового законодавства, включно з постійними намаганнями змінити й Конституцію в цілому, а не лише певні її принципи положення, породжують правових хаос у свідомості громадян. Між тим закон – це щось незмінне й усталене в часі. Отже, є потреба в тому, щоб саме така об'єктивна сутність правового законодавства постійно пропагувалась, адже нормальним станом будь-якої системи, надто ж такої динамічної, якою є не лише людський, але й суспільний організм. Суб'єктом такого просвітницького впливу може бути нотаріальна спільнота.

Мета статті полягає в обґрунтуванні нотаріальної спільноти в якості провідної право-суб'єктної соціальної верстви суспільства.

Виклад основного матеріалу. До головних причин складного процесу становлення української державності можна віднести такі. Перша. Народ як соціокультурна суб'єктна окремішність понад тисячоліття існує в умовах відсутності власної національної держави. Друга. Існування в умовах інших держав, з одного боку, сформувало недовіру до неї, що породжує анархічну свідомість, з другого, певний комплекс меншовартості, що не дозволяє відчувати себе суб'єктом державотворення. Третя. В радянський період потужна державна пропаганда підпорядковувала свій ідеологічний вплив на масову свідомість хибній концепції відмирання держави на користь партократичного, а не демократичного управління. Четверта. В цей же період цілеспрямовано формувалась нова історична спільність людей – радянський народ, основною ознакою приналежності до якої була ідеологічна, а не національно-ідентична.

Всі перелічені причини, як і багато інших, суттєво впливають на розвиток державності в напрямку ствердження в суспільстві правових атрибутів. Оскільки нотаріат є виключно правовою структурою, є всі підстави використовувати духовно-освітній потенціал нотаріусів не лише в суто професійному плані, але й громадянсько-правовому. Звичайно, що в міру тих знань, які для них є визначальними. Говорячи про провідну роль, не йдеться про те, що ця верства має бути єдиною провідною. Йдеться про те, що, належачи до структур громадянського суспільства, як і державних, вона може й повинна відігравати в ньому функцію провідника правових, а не виключно професійних знань. Інакше кажучи, функцію просвітницьку, спрямовану на подолання дії перерахованих у попередньому абзаці причин, які не сприяють формуванню в усього суспільства державницького умонастрою.

Сучасний англійський вчений, філософ, соціолог, економіст і культуролог Е. Сміт вважав що націоналізм є культурним феноменом і пов'язував її національною ідентичністю. Отже, не буде помилкою сказати що під націоналізмом в цивілізованому демократично-правовому суспільстві розуміється право націй не лише на соціокультурне, але й на державне самовизначення.

Народна, або ж етнічна спільнота як автономний суб'єкт розвитку, за Е. Смітом, включає в себе певні атрибути по'язані з історичною пам'яттю та солідарністю з рідним краєм. Якщо ми порівнюємо дані атрибути зі станом свідомості, властивій сучасному українському народові, то виявиться, що над розумінням і сприйняттям їх важливості для формування державницької правосвідомості потрібно постійно й настійливо працювати. То ж цілком очевидно, що таку роботу не можна покладати лише на систему освіти та українське письменство. Адже національна ідентичність не ґрунтується лише на «елементах спільної культури». Значно більшу вагу мають політичні чинники, здатні забезпечити тривале існування національної культури своєю орієнтацією на створення держави, свідомої того, що сама держава є продукт правової культури.

Досвід епохи Відродження показав, що розквіт культури європейських народів забезпечило створення національних держав у формі республік. Звідси висновок авторитетного історичного соціолога про те, що «найголовнішими з цих сил видаються державотворча, військова мобілізація та організована релігія. Багато років тому Вебер, коментуючи значення політичних дій для формування й дальшого існування етносу, доводив що саме політична спільнота надихає віру в незалежну етнічну.

Цілком очевидно, що політична спільнота, створена на певній партійній ідеологічній основі, не обов'язково є державотворчою. Адже її досить легко звабити доступом до влади. Натомість, якщо вона створена на соціокультурній основі, тоді вона неодмінно виступить і як політико-правова спільнота, ціль діяльності якої не стільки у владі, скільки у спрямуванні владних сил і можливостей на відродження як у її представників, так і всього населення на національно-політичну самоідентичність, яке без культурної ідентифікації складно віднести до народної/етнічної спільноти та активного суб'єкта державотворчості.

Якщо ж це високоосвічена спільнота не лише економічно, але й гуманітарно, до якої належать професійні юристи, яким властиве почуття справедливості як основа юриспруденції, то можна розраховувати на те, що вона неодмінно відіграє провідну роль в побудові національної держави. Так було в Європі, так сталося і в колишньому СРСР, де пригноблення національних почуттів

набуло такого масштабу, який, врешті-решт, сприяв його розпаду і, водночас, становленню національних держав-республік. Аналогічно з Югославією, яка включала в себе шість федеративних республік, а нині на її території їх вісім.

Підсумовуючи наші міркування щодо правомірності розгляду нотаріальної спільноти під кутом зору провідної право-суб'єктної сили в побудові демократичного громадянського суспільства, приходимо до висновку що етнічна інтелігенція здатна мобілізувати громадянську спільноту навколо народної культури як такої, яка раніше не була відома їй через відсутність національної держави.

Все це відповідає історичній дійсності українського народу. Крім того, що його культура не є юною, але завжди молоді народи, перебуваючи в духовному плані в підлітковому агресивному від невігластва стані привласнюють собі здобутки зрілих народів, видаючи їх за свої.

Саме таким чином відбувається становлення держав, яких на цей час налічується понад дві сотні, хоча ще на середину ХХ-го ст. їх було втричі менше. І це об'єктивний процес, коли етнічні групи, організовуючись на основі наведених Е. Смітом атрибутів, відчувають потребу в тому, щоб дати їм можливість розгорнути й розвинути їх зміст. А всі вони, як це нескладно помітити, об'єднані словом *спільне як солідарне*. Активним суб'єктом, який відіграє вирішальну роль у цьому, є представники народної інтелігенції. Якщо ж ця інтелігенція професійно підготовлена як правнича, отже, державотворча, оскільки держава являє собою правовий політичний інститут, то їй і має належати чи не головна провідна роль в організації суспільного життя.

Кожна людина в певній сфері сумісного з іншими людьми відчуває потребу в тому, щоб, з одного боку, бути рівною серед рівних, тобто – не приниженою ними в своїх очікуваннях від такої суто просторової сумісності. З другого, якщо таких негативних відчуттів не виникає, вона у своїй взаємодії з ними органічно відчуває свою душевну й духовну єдність і спільність, що, в свою чергу, породжує приплив сил у можливостях здійснення тих цілей, заради яких вона започаткувала сумісний спосіб буття з іншими. Так зароджується й формується соціально-духовна

сутність людини й, відповідно, первинні колективи, які в сукупності створюють суспільство.

Ще Аристотель відзначав, що є держави за назвою території, а є за їх соціальною політико-правовою сутністю. Ми виходимо з того, що, не перебуваючи в умовах власної державності впродовж своєї багатовікової історії, український народ сформував досить стійке й важливе патріотичне почуття до рідної землі, до Неньки-України, до Матері-України, до її території, і протилежне анархічне, «хутірське» почуття до держави. На такій історичній традиції, яка фактично є антидержавною, і яка тяжіє й над сучасниками, спекулює значна частина політичних лідерів упродовж всього тридцятиліття її існування. Звичною для політиків, починаючи з рівня народних депутатів і закінчуючи самими політичними партіями та їх лідерами, є звернення до своїх територіально визначених виборців, які вимагають чогось особливого для них, а не для всієї держави. За цим же принципом проводяться й соціологічні виміри громадської думки, яка неодмінно повідомляється з обов'язковим акцентом на відмінностях за чотирма географічно-територіальними регіонами. Безумовно, що вони існують, мають історичне пояснення, але чи варто так на цьому наголошувати впродовж усього початкового періоду становлення державності у вкрай несприятливому геополітичному середовищі. На небажаність такого підходу звертав увагу Є.К. Марчук, який обіймав посаду голови Служби безпеки України у перші роки незалежності. Але як поради мислителів не беруться до уваги можновладцями, так і поради тих мудрих людей, які розуміють державно-правовий статус своїх посад.

Таке застереження має важливе значення для розуміння мотивів обґрунтування нами провідної ролі нотаріальної спільноти в утвердженні в суспільній свідомості, починаючи з буденної, правових категорій в їх загально-державній визначеності й значимості. Адже закони діють на всій території держави. Як і все населення, досягнувши певного віку, який нині без прийняття відповідних програм по правовому навчанню й вихованню та їх втіленню в систему освіти намагаються зменшити до фактично дитячого віку в 14 років, має бути готовим до більш поглибленого розуміння змісту правових норм та їх дотримання. Більше того, за територіальною ознакою створені нотаріальні

округи. Можливо, що це й потрібно, але, як говорить буденна мудрість, «закон він всюди закон». Якщо його не популяризувати у виключно науковому визначенні, яке нами наводилось, то чи можна розраховувати на потрібний результат, яким має бути також конституційна норма, згідно якої «Україна є унітарною державою».

Нотаріус, постійно взаємодіючи із клієнтами, достатньо кваліфіковано здатний визначити загальний рівень їх громадянської свідомості та розуміння ними своїх обов'язків як свідомих громадян. Ставлячи перед ним завдання постійного підвищення кваліфікації, потрібно виходити з того, що він насамперед громадянин, оскільки поняття *громадянин* належить до основних категорій права. Автоматичне надання людині статусу громадянина не означає, що разом із відповідним документом вона стає носієм політико-правової свідомості.

Як не дивно, але «Правила професійної етики нотаріусів України» у своєму тексті жодного разу не містять це ключове політико-правове поняття. Закон «Нотаріат в Україні», звичайно, не міг обійтись без нього. Проте зміст присяги нотаріуса закликає його «скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса» (Закон України «Про нотаріат», 1993). Ми думаємо й переконані, що слід всюди і завжди берегти високу честь бути громадянином певної держави. В даному разі громадянином України. На жаль, із цим є певні проблеми у досить немалої частини суспільства, які своє громадянство асоціюють із наявністю паспорту, а не з формуванням розуміння змісту, який міститься в цьому понятті.

Правила зобов'язують нотаріусів сприяти утвердженню віри у справедливість і закон. Це можна й потрібно робити, якщо суттєво розширити їх повноваження в плані просвітницької діяльності. Викладацька діяльність також створює такі умови. Проте викладання певних дисциплін завжди має відповідати змісту їх робочих програм. Натомість просвітницька громадська діяльність значно розширює можливості тим, що людина в ній реалізує своє конституційне «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (Конституція України, 1996).

Маючи високу професійну і громадянську свідомість, нотаріуси по праву можуть претендувати на роль провідної суспільної

верстви в державі й суспільстві, які потребують суттєвого підняття розуміння його громадянами сутності основних політико-правових категорій. Насамперед в тому напрямку, який має подолати патерналістську психологію, сформовану за багатовікову історію перебування українського народу в умовах монархічно-авторитарних держав. Це й нині проявляється в тому, як буденна свідомість сприймає зміст своїх *прав і свобод*, як і зміст поняття *громадянин*.

Наголошуючи на високій професійній кваліфікації нотаріусів, ми маємо на увазі той факт, що правосвідомість формується філософським світоглядом, в основі якого діалектичний спосіб мислення, який постійно спонукає до всебічного підходу до аналізу будь-якої взаємодії як об'єктів і явищ природи, так і, тим паче, взаємодії між людьми.

Спільнота нотаріусів об'єднана у своїй свідомості єдиною основою, якою є не стільки перелік адміністративних вимог до її професійної діяльності, скільки властивим їм почуттям справедливості, оформленим у вигляді правових законів. Останні далеко не завжди мають таку дію, адже суб'єкти прийняття законів не мають таких зобов'язань, оскільки обираються за іншими критеріями. Серед головних – уміння гарно говорити й обіцяти, а не демонструвати своєю життєвою позицією відданість обіцянкам. Таке бачення невідповідності ледь не щоденно перебуває в полі зору нотаріусів. Звідси й потреба в активній життєвій позиції поза професійною діяльністю.

Основою для обрання нотаріусами, правниками загалом, такої професійної пожиттєвої професії є наявність у них почуття справедливості. Адже вони єднають у спільноту значно більш надійно, ніж суто раціональні мотиви. В цьому ми знайшли підтримку у Тейяра де Шардена. Він також розглядає людину як унікальний феномен з тієї причини, що тільки їй властиві певні глибинні почуття та почуття органічного. Щоденно спілкуючись із людьми, відчуваєш у собі такі почуття і формуєш до них співчуття. Звідси й потреба в громадянській єдності з ними, в єднанні з ними на основі зазначених почуттів, які поглиблюють розуміння сутності людини і розуміння нею внутрішньої сутності тих понять, які цю сутність визначають.

Отже, нотаріус має стати публічною особою не лише в професійному статусі, але і як публічна особа в суспільному

сприйнятті. Найбільшою мірою публічність властива державним, політичним і релігійним діячам, представникам різних видів мистецтва, найперше розважальним, спортсменам. На жаль, зовсім незначною є публічність, яка забезпечується фактично вільним доступом до засобів масової інформації, для науковців, письменників, юристів. Хоча саме продукти їх діяльності складають духовну основу єдності суспільства.

Щоденне спілкування з людьми демонструє досить поверхневе розуміння відвідувачами нотаріальних контор змісту основних понять права, якими є правова свобода, обов'язок, громадянин. Як і суспільства загалом, яке, постійно стикаючись із такою невідповідністю в діях і словах представників усіх гілок влади, включно із законодавцями, наслідуює, як відзначав Платон, їх поведінку, а не поводитьсь так, як цього вимагає закон і моральні чесноти. Що зайвий раз дає підстави для формування позитивного образу нотаріуса, який і від природи, і від виховання та освіти, і від суворої регламентації його професійної та публічної поведінки з боку адміністративних державних органів просто не може не бути ледь не ідеальною людиною.

Справді, для нотаріуса право – це не лише законодавча норма, прийнята певним державним органом. Право для нього – це його внутрішня потреба в єдності зі всіма іншими людьми на основі спільних від самого народження почуттів. Звідси й відповідне спрямування життєдіяльності на загальне, а не на часткове чи на окреме. Звідси печатка, яка посвідчує якісь документи, існує в ньому як щось органічне й сердечне, а не штучне, вироблене із мертвої матерії й посвідчене на матерії.

Думаємо, що в цьому суть граничного буття нотаріуса, яке піднімається на рівень мета-граничного, не абстрагуючись при цьому від існування іншої людини, а, спілкуючись із нею, відчуває одкровення її внутрішньої невидимої сутності, отже, відтворює в ній себе саму. Сучасна філософська антропологія, стверджуючи, що не людина створила мову, а мова створила людину, фактично підтверджує сокровенну родову сутність людини, як її відобразив Л. Фейєрбах у своїх творах.

Цілком логічно ми підійшли до того, що право як відчуття й почуття справедливості, будучи властиве нотаріусу, спонукає його до спілкування з родом, а не виключно з клієнтами, як це

визначено його професійною діяльністю. Тільки в такому спілкуванні право може регулятивним чинником в організації суспільного буття. Потрібно лише надати такій категорії людей можливості для такого впливу на його зміст. Ми тут виходимо не з позицій, що самим потрібно боротись за такий вплив, що, безумовно, має місце. Але до такої пропозиції нас спонукає мудри заповіді наприклад Конфуція про людину яка має укріплятися в моралі. Звичайно, якщо такі прагнення мають для суспільства визначальне значення. Але для цього потрібно просвітлювати буденну свідомість суспільства не просто правовими нормами й законами, а подавати їх як модифікацію моральних настанов. Останні без права суть «безсилля в дії». Як і без наявності у свідомості людей почуття справедливості в його загально-родовій, а не виключно індивідуальній сутності.

Пересічна людина це розуміє, але схильна вважати, що спочатку поступатись мають інші, а не вона. Правову норму, згідно якої їй дозволено все, що не заборонено законом, також не можна сприймати як прояв справедливості. Адже законодавство завжди відстає від усієї множини можливих напрямків взаємодії між людьми та їх наслідків. Тому морально-етичні кодекси повинні апелювати до масової свідомості, оскільки бажання утвердити справедливість є родовим. Звідси й внутрішній обов'язок освічених людей загалом, професійних юристів зокрема найрізноманітнішими способами підсилювати інтерес людей до обговорень прийнятної для всіх сутності справедливості через досягнення консенсусу в її розумінні засобами толерування їх думок, а не апеляцією до законодавчого визначення, оскільки воно завжди має форму правового закону, якого потрібно дотримуватись без обговорень. Тим більше, що, як це зафіксовано в Конституції: «Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» (Конституція України, 1996).

Будь-яка людина не може не чинити бодай внутрішній душевний спротив, не розуміючи, чому її думка має відповідати змісту законів, прийнятих без її участі, без прояву права її волі на свободу думки. Такі дискусії неприпустимі при професійній взаємодії нотаріуса із клієнтами. Але потреба в них очевидна, тому в такому просвітницькому плані, яке не завершується печаткою на певному документі, але залишає свій слід у свідомості всіх

учасників, потрібно проводити. Релігійно-церковне моралізування не приносить користі, тому що там відсутня свобода волі віруючої людини, яка просто зобов'язується «вищою» силою до сприйняття моральних настанов під страхом покарання в «потойбічному» світі. Не діючи згідно них, люди підтверджують відсутність у них не лише віри в неіснуючий світ, але й у дієвість самих настанов. Натомість участь в обговореннях тих проблем, які справді зачіпають кожну людину, із фахівцями, які не заявляють наперед про свій фах і не ставлять завдання когось у чомусь переконати, формує повагу до них і бажання спілкування з ними, оскільки *прихована* фахова аргументація *виховує* тим, що відгукується позитивно у свідомості учасників.

Отже, завжди потрібно враховувати той факт, що навички пізнавального мислення формуються не від того, що людина вчиться запам'ятовувати прочитане чи почуте. Якщо мислення – це акт самодіяльності, то його розвиток можливий лише за умови зіставлення власних авторських думок з іншими, але не заради нав'язування своєї думки, а заради пошуку спільної єдиної основи в різноманітному. В такому разі формується динамічне суспільство, яке має перспективи розвитку. Як різниця потенціалів породжує електричний струм і його напругу, що дає світло, яке відтісняє темряву, так і різниця у змісті думок про-світлює свідомість людей знанням єдиної основи, яка, в разі її утвердження, створює гармонійне і злагоджене суспільство, не провокуючи їх на злочини в нічній темряві. Не слід забувати, що з фізичної точки зору мислення – це електричний струм, який формує навколо його провідника силове магнітне поле. Таку силу духовного притягіння мають нотаріуси, як і будь-яка високоосвічена й порядна людина

Право, таким чином, в його гуманістичному соціально-духовному вимірі – це не тільки узаконені норми взаємодії між людьми, які забезпечують можливість реалізувати свій потенціал у певних видах суспільної життєдіяльності. Певний недолік тут в тому, що кожна новонароджена людина вже зобов'язується до їх дотримання на тій підставі, що так діє логіка історії. Якщо ж суспільство, держава ставлять собі за мету розвиток людини як особистості та вільної індивідуальності, то потрібно визначати **право як такий нормативний напрямок формування**

соціуму, що йде від людини, яка прикладом свого життя наочно демонструє реальний масштаб властивого їй творчого потенціалу, здійсненого і завдяки і всупереч раніше встановлених норм. Звичайно, ми не маємо на увазі одну людину.

Об'єктивна правомірність такого визначення підтверджується історією людства. Нашадки вчать не стільки на анонімній історії, скільки на історії видатних людей. На жаль, до них часто відносять і «видатних» злочинців, на що вказував К. Поппер. І не лише він. Видатні люди майже ніколи не визнавались такими за свого життя. Проте проходив час і нашадки усвідомлювали саме їх, а не анонімні народні маси за реальних суб'єктів розвитку суспільства. в бажаному для тих же мас напрямку. Очевидно, що такі нормативи не вписуються в традиційні форми права, які приймаються законодавчим органом влади.

Гуманістичний напрямок розвитку суспільства здатні надавати як окремі люди, так і певні спільноти. В даному разі ми обстоюємо спільноту нотаріусів як одну з провідних. Але як провідну серед спільнот правознавців, оскільки корисливий інтерес в їх професійній діяльності практично відсутній. Тим більше він відсутній у просвітницькій діяльності, здійснюваній на основі наявного в людини почуття свободи, обмеженої вимогами професії, але вимогливої для освіченої людини, оскільки цього вимагає об'єктивний статус загального як необхідного для його проголошення.

Вище ми наголосили на необхідності розуміння конституційних прав на свободи, які фактично декларовані владою, і права як потреби в їх відстоюванні. Влада, як правило, схильна декларувати ті свободи, які мало зачіпають пересічну людину. Вона впевнена, що вони не будуть затребувані. Що в патерналістському суспільстві відповідає реальності. Але вона завжди стурбована, коли на такі права претендують освічені люди, які розрізняють свободу думки, свободу слова і свободу мислення. І, як правило, знаходить підтримку в буденній свідомості при їх переслідуванні, коли про такі свободи вони заявляють відкрито й публічно. Тому гуманістичні просвітительські ідеї сприймаються набагато пізніше від часу їх проголошення видатними особистостями. Звідси необхідність поглиблення правосвідомості народних мас не

тільки й не стільки наявним правовим законодавством, що необхідно, але й тим, яке є в дійсності у вигляді можливостей, реалізація яких не лише в законодавстві, але й у свідомості якомога більшої кількості людей, безумовно сприятиме більш прискореному розвитку суспільства.

Справа в тому, що свобода волі – це категорія пізнавальної свідомості. Більш обережно: це насамперед стан пізнавальної, а не мотиваційної свідомості. Пізнавальна діяльність носить опосередкований характер: «людина як суб'єкт пізнання – методологія пізнання – об'єкт пізнання – результат пізнання». На противагу цьому безпосередня діяльність: «об'єкт подразнення – афективна реакція». Якщо вона засуджується в суспільстві, то з'являється нібито виправдання: емоційна дія є проявом психофізіологічної, а не пізнавально впорядкованої суб'єктності.

Визначення свободи як пізнаної необхідності, яке навіть Б. Спіноза, не слід тлумачити як прояв фаталізму. Якщо субстанція сама себе визначає до існування, сама для себе є кінцевою причиною, то це йдеться про людину як мікрокосм. Тому й суспільство має формуватись і реально формується від людини до споріднених із нею за розумом інших людей. Слова відображають *образи* предметів, тому людина, яка не усвідомлює того, що не сама по собі мова слів формує її, а мовомислення, схильна *ображатись* на зовнішні *образи* предметів, які вона не сприймає як образи краси, образи прекрасного чи високого. Краса не врятує світ, якщо у людей відсутнє розуміння поняття краси. Аналогічно право не врятує його, якщо відсутнє розуміння права як прообразу справедливості.

Свобода, таким чином, це пізнання необхідності для людини як мікрокосму йти шляхом самопізнання, яке відкриває в ній макросвіт і вона вільно відчуває себе в ньому, адже ніщо тілесне її в цьому процесі не обтяжує.

Б. Спіноза, як і всі інші видатні філософи, тому й відстоювали право на свободу мислення, що виходили із принципу єдності людини і природи. Якщо в суспільстві домінує економічний чинник, то утвердити такий принцип складно. Природне в людині як психофізіологічне постійно потребує природного. Природа в такому разі стає об'єктом свавільного її перетворення.

Звичайно, технології діють згідно до її законів, але не до універсальних, а часткових. Звідси й наслідки, що можуть бути незворотними. Тим більше потрібно дослухатись до застережень мудрих людей, які постійно закликають людей до шляху самопізнання.

Душа людини як орган пізнання постійно прагне не лише до тілесного, але й до соціального в його людському метафізичному й мета-граничному вимірі. Це вимір, для якого немає просторово-часових обмежень. Це царина свободи. Але не лише споглядально-естетичної, а й духовної, наповненої знаннями людини про саму себе в різних проявах. Нотаріальна спільнота здатна розширити цей простір людської свободи тим способом, який дозволяє їй, як і будь-якій іншій людині, вийти за межі професійних зобов'язань. Це робить її духовним феноменом суспільства, яке також є духовним феноменом, властивим безкінечному й вічному у всіх своїх проявах Всесвіту, Універсуму. Лише такий напрямок у розвитку людства, як і кожної окремої країни, є адекватним тому еволюційному виклику, на який потрібно адекватно відгукнутись.

Висновок. Нотаріальна спільнота, володіючи високим рівнем правових знань, постійно спілкуючись із клієнтами, знаючи їх потреби й рівень їх правосвідомості та очікування, посвідчуючи наявні закони, здатна на продуктивну законодавчо-правову просвітницьку діяльність і поза межами виконання безпосередніх професійних обов'язків. До цього її спонукає чітке розуміння наявного й належного.

Напрямки подальших досліджень правознавчої, філософської, навчально-освітньої спільноти слід визначати пошуком ефективних методів формування суспільної правосвідомості, без наявності якої не можна декларувати державу як правову, демократичну й соціально орієнтовану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про нотаріат»: Закон України від 28 вересня 1993 р. № 39. *Відомості Верховної Ради України*. 1993.
2. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків: Право, 2016. 5 с.
3. Сміт Дж. Е. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 223 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrayini "Pro notariat" [Law of Ukraine "On Notary"]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1993. No. 39. [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnya 1996 roku [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. Information of the *Verkhovna Rada of Ukraine*. – 1996. No. 30. [in Ukrainian].
3. Smit Dzh. E. (1994) Natsionalna Identichnist. [National identity]. Kyiv: Osnovy, 223 p. [in Ukrainian].